

Het huis *Mensinga* te Roderwolde

De Diakenkamers kort voor de verbouwing in 1976 (Archief K.A. Hagenouw)

De aardappelstomer met Meint van der Schans in de Hoofdstraat voor het huis tegenover de Laan. Als adres had dit huis gedurende een groot aantal jaren Rodervolde no. 3 (Archief K.A. Hagenouw)

1. Inleiding

De naam *Mensinga* hoort in de geschiedenis van Roderwolde bij het grote huis dat gestaan heeft aan het einde van de huidige Diaconielaan. Nu wonen daar twee gezinnen onder één dak in een ogenschijnlijk oud huis, de vroegere *Diakenkamers*. Veel Rowolmer mensen van nu weten niet dat in het verleden op deze plaats twee huizen stonden: de betrekkelijke grote ‘buitenplaats’ *Mensinga* en een bijbehorende boerderij aan de oostkant, *Wiltenhof*. De naam *Mensinga* is afkomstig van havezate *Mensinge* in Roden. Hoe en wanneer deze naam terecht kwam bij het huis in Roderwolde zal verderop in deze tekst worden uitgelegd. Gemakshalve gebruiken we *Mensinga* voor de opéénvolgende huizen die in Roderwolde op deze locatie hebben gestaan. De havezate in Roden wordt in deze tekst altijd *Mensinge* genoemd.

Jammer genoeg zijn er geen beschrijvingen of afbeeldingen van *Mensinga* bewaard gebleven. Toch moet het huis een zekere allure hebben gehad; mensen van adel en groot aanzien hebben het graag in bezit gehad en hebben er vele jaren gewoond. Bovendien heeft *Mensinga* in de 18^e eeuw ruim vijftig jaren het recht van havezate mogen voeren, in Drenthe een belangrijke zaak. Kort voor de afbraak werd *Mensinga* in advertenties nog altijd aangeprezen als een aardig buitenplaatsje met schuur, visvijver en bokkenkampje. De naastgelegen boerderij hoorde al sinds 1795 niet meer bij de bezittingen van *Mensinga*.

Behalve havezate *Mensinga* zullen in dit artikel ook de huizen beschreven worden die ooit bij het bezit van de eigenaren van het grote huis hoorden. Daarmee duiken we in het hart van de Rowolmer samenleving. Dat betekent dat er weer veel namen de revue zullen passeren, waarvan een aantal ook nu nog in Roderwolde en directe omgeving voorkomt.

2. De geschiedenis van het huis *Mensinga* in de 17^e eeuw

In 1989 verscheen bij Uitgeverij Boom in Meppel *Huizen van Stand. Geschiedenis van de Drentse havezaten en andere herenhuiszen en hun bewoners* onder redactie van J. Bos, F.J. Hulst en P. Brood. De auteurs schreven in hun voorwoord: ‘Dit boek is een nostalgische reis door het verleden. Het verhaalt van dikwijls al verdwenen herenbehuizingen, van welgestelde en aan lager wal geraakte, adellijke en niet-adellijke dames en heren in de Landschap Drenthe. Het vertelt over de opkomst van aanzienlijke families en niet zelden ook over hun ondergang.’ In dit boek zijn alle Drentse huizen opgenomen die voor 1795 zijn gebouwd en die in bronnen worden omschreven als ‘herenhuis’, ‘deftige behuizinge’ of havezate. De bewoners, of eigenaren, hadden een aanzienlijke afkomst en behoorden tot de adel of de regentenfamilies. Deze deftige huizen hadden in eerste aanleg niet een agrarische bestemming. Er is een flink aantal grote huizen onder Roderwolde opgenomen in *Huizen van stand: Hoogema, de Waalborg, Woldzigt en Mensinga*. Het boek bevat een schat aan gegevens over de bewoningsgeschiedenis van de verschillende huizen. In sommige gevallen klopt de beschreven geschiedenis echter niet met de historische feiten. Zo begint het hoofdstuk over het huis *Mensinga* in Roderwolde met de volgende alinea: ‘De ons bekende geschiedenis van het huis *Mensinga* in Roderwolde (-) begint in 1662, als het huis door Jan Jansen aan Ernst van den Clooster en zijn vrouw wordt verkocht.’¹ Hoewel de auteur niet met zekerheid kan stellen dat het hier om het latere *Mensinga* gaat, brengt de beschrijving van de bijbehorende landerijen hem toch tot deze conclusie.

In 1662 kochten Ernst van den Clooster en zijn vrouw Sytze Margaretha Lewe in Roderwolde inderdaad een huis met landerijen van Jan Jansen, maar dit huis lag een halve kilometer noordelijker, op de plaats waar nu de boerderij van Dolf Boxen aan de Kruiskamp ligt. De mogelijke verwarring van deze twee huizen komt voort uit de

bijzondere topografische ligging van *Mensinga* op de grens van de twee kerspelen Roderwolde en Roden. Hemelsbreed is de afstand tussen de verschillende huizen nog geen kilometer, administratief zijn ze ver van elkaar verwijderd. Het misverstand is bovendien mede te verklaren door het feit dat de eigenaren van *Mensinga* door vererving aan het einde van de 17^e eeuw de boerderij aan de Kruiskamp uiteindelijk ook in bezit kregen.

Van oudsher hoorde het gehele westelijke stroomdal van het Peizerdiep tot de buurschap Foxwolde. In de Grondschattingregisters wordt dit het 'buitendijks' gebied genoemd, voor het grootste gedeelte eigendom langs de Schipsloot: de families van *Eyteweert* en van het schippershuis gingen naar de St. Jacobskerk in Roderwolde, de Foxwolmer bewoners van 'buiteneigenaren' uit Roden, Steenbergen en Norg. De landerijen van het kerspel Roderwolde ten westen van de Roderwolderdijk loosden hun water via het Sulthmeer op Niezijl. De Rowolmers, evenals de bewoners van Leutingewolde, Midwolde, Tolbert, Niebert, Leegemeden en Oostwold betaalden hun bijdrage aan het Kommerzijlvest. De bewoners van Foxwolde betaalden hun zijlshot, een voorloper van de waterschapsbelasting, aan het Aduarder zijlvest. De Roderwolderdijk, en in het verlengde hiervan de weg door Foxwolde, was daarom van oudsher behalve waterkering, ook de grens tussen de twee zijlvesten en tussen twee verschillende kerspelen.

In dit langgerekte gebied tussen het *Tichelwerk* in zuidelijk Foxwolde en Hoogkerk in het noorden werd wegens overstromingsgevaar in vroeger tijden niet gebouwd. Drie huizen vormden echter een uitzondering op deze regel: *Eyteweert* aan de Roderwolderdijk, het schippershuis van *Woldzigt* in Roderwolde en *Mensinga* in het noordelijke deel van Foxwolde. Van oudsher lag de kerkelijke scheiding tussen de kerspelen ten zuiden van de Schipsloot, dus ook die van *Mensinga*, kerkten in Roden en stonden daar geregistreerd. Natuurlijk kozen de mensen vaak de kortste en de makkelijkste weg: zeker bij slecht weer werden kinderen uit Foxwolde in de Rowolmer kerk gedoopt. De oudste

betrouwbare bronnen over bewoning in Foxwolde zijn daarom niet onder Roderwolde te vinden, maar moeten worden gezocht in de registers van het kerspel Roden. De eerste aanwijzingen over het bestaan van twee naast elkaar gelegen boerderijen op de grens van Roderwolde en Foxwolde vinden we aan het begin van de 17^e eeuw. Om een indruk te geven hoe dun bevolkt Foxwolde in die jaren was, nemen we de belangrijkste gegevens over uit het Grondschattingregister van 1630:

1. In het zuiden stond de oude *Papenburg* met een naastgelegen boerderij. De *Papenburg* werd ook wel de *Heidelberg* of *Heidenberg* genoemd. Door het verleggen van het Peizerdiep in de jaren vijftig van de vorige eeuw is de oude locatie van het huis aan de oostkant van het Peizerdiep komen te liggen. Het laantje naast Roderwolderweg 5 is de oorspronkelijke toegangsweg, de Papenburglaan.
2. Het *Tichelwerk* bij de brug over het Peizerdiep was in de 17^e eeuw waarschijnlijk nog wel in gebruik als pannenvakkerij, maar werd ook als boerenbedrijf voor de belasting aangeslagen.
3. Langs de huidige Roderwolderweg lagen twee boerderijen, bewoond door aanverwante families. De oudste en grootste stond tegenover de boerderij van B. Henstra, Roderwolderweg 11, de perceelsnamen *de Oude Hof*, *Achter de Olde Hof* en *Olde Hofslaon* verwijzen hiernaar.² In het Grondschattingregister van 1642 van Roderwolde, staat een aantal 'buiteneigenaren' genoemd uit Foxwolde, waaronder een Peter Roeloffs 'in den burch tot Fockxwolde'. Deze benaming suggereert dat hier een groter dan normaal huis stond. De andere boerderij lag waarschijnlijk iets noordelijker.
4. Op het perceel van Roderwolderweg 34 stond een boerderij, in die jaren eigendom van Jan Schuirinck, de schulte van Peize.
5. In de nabijheid van Roderwolderweg 44 lagen twee boerderijen, beiden eigendom en bewoond door leden van de familie Cornelis Drewes.

6. In het noorden worden twee boerderijen genoemd, gebruikt door meijers van Jonker Ripperda uit Peize, het latere *Mensinga* met de bijbehorende boerderij aan de westkant. In deze jaren is er nog geen sprake van een groot huis.

De twee boerderijen van Wigbolt Ripperda worden bewoond door zijn pachters, hijzelf woont met zijn gezin op het grote *Huis te Peize*. Hoewel de ligging van deze huizen niet specifiek wordt aangegeven, blijkt uit latere gegevens dat de huizen dicht naast elkaar waren gebouwd. Ze worden in het Register van 1630 nog voor een gelijke waarde aangeslagen:

‘Lyckel Jansen, meyer van Jonkheer Ripperda te Peijse, gestelt op een vol erve	4500 gld.
Sappe Hiddens, meyer als vooren gestelt op een vol erve	4500 gld’

Wigbolt Ripperda was de oudste zoon van Adolf Ripperda en Margarethe Lewe. Margarethe was de enige erfgename van het oude Lewe-geslacht van het *Huis te Peize* en had alle daarbij behorende vaste goederen en rechten geërfd. Het echtpaar Ripperda-Lewe is geen onbekende in de geschiedenis van Roderwolde. Wij kwamen hun namen al eerder tegen in de geschiedenis van de *Enumahoeve*.³ In 1618 kochten zij een huis in Roderwolde aan de Heereweg (nu de Achtersteweg), ten oosten van de pastorie. Het huis was nieuw gebouwd in 1617 door Erich Barckman, militair uit Brunswijk en zijn vrouw Gisele. In deze jaren kocht Adolf Ripperda meer vaste goederen in het kerspel Roden en omgeving. In oudere bronnen van het *Huis te Peize* worden de twee erven in Foxwolde niet eerder vermeld, dus mogelijk hebben Adolf en Margarethe deze in de jaren na hun huwelijk aangekocht. Zeker is dat de huizen worden genoemd in hun testament. Adolf Ripperda overleed in 1623, zijn vrouw in of kort voor 1625. Wigbolt erfde van zijn ouders alle erfgoederen horend tot het *Huis te Peize* en de bezittingen in Foxwolde.

De omschrijving van deze goederen stemt overeen met de gegevens uit het Register van het Impost op het gemaal uit 1630.⁴ Wel is het opmerkelijk dat er nu onderscheid gemaakt wordt: het ene pand wordt 'huys' genoemd, het andere een 'arve'. Dit onderscheid wordt in de loop van de volgende jaren consequent volgehouden. In 1641 heeft Jacob Lyckels, zoon van Lyckel Jansen, zijn vader opgevolgd in het oostelijke huis, in het buurhuis woont gedurende een korte tijd zijn broer Hendrik Jans. Het gehele bezit aan groenland wordt alsvolgt genoteerd:

'9 mat⁵ int Gansenlant bij Focxwolde, 16 mat int Onlant bij Allershoffswal in de marke van Roderwolde (dit ligt in de nabijheid van de *Waalborg*, waar Lucas Allershoff woonde, red.), 8 mat ook int Onlant, streckt op de Matsloot. 2 ½ gras int Onlant te Roderwolde.'

Daarnaast horen nog de volgende bouwlanden bij het bezit van Mensinga: '66 mudde, 1 schat, 3 spint en 9 roeden, waarvan 37 mudde woest land'.⁶

Een gedeelte van deze 'woeste' landerijen lag in of in de nabijheid van de huidige *Kleibosch* en bestond uit leemdobben. Korte tijd later betrok broer Hendrik Jans een nieuw huis aan de doorgaande weg van Roderwolde naar Foxwolde. Hoewel er geen koopaktes bekend zijn van dit huis, wordt in het Grondschattingsregister van 1646 vermeld dat Hendrik Jans in een huis woont dat eveneens eigendom is van Jonkheer Ripperda uit Peize.

De beide boerderijen worden samen aangeslagen voor 13.214 Carolus guldens en zijn daarmee het grootste bezit onder Foxwolde. Alleen de oude *Papenburg* op de grens met de Weehorst benaderde deze waarde het dichtst: 10.301 Car. guldens. De prijs van de *Papenburg* wordt echter voornamelijk bepaald door de bijbehorende 600 hoppenkuilen en niet zozeer door de waarde van de landerijen.

Wigbolt Ripperda overleed tussen 16 juni 1647 en 12 februari 1648.⁷ Kort voor zijn dood was hij nog in het huwelijk getreden met Catharina

Beckers, bij wie hij 'in onechte' een dochter had verwekt. Catharina wordt in verschillende bronnen aangeduid als 'dienstmaagd', waarschijnlijk was zij niet helemaal van dezelfde stand als Wigbolt. Hun dochtertje wordt vernoemd naar haar grootmoeder Margarethe.

Na de dood van Wigbolt was de financiële situatie van de familie Ripperda weinig florissant. De naaste verwanten vroegen daarom in 1651 toestemming aan de Etstoel van Drenthe om hun geërfde goederen in Foxwolde te mogen verkopen.⁸

Behalve oprechte liefde heeft geldgebrek mogelijk een rol gespeeld in de keuze van een geschikte echtgenoot voor de erfdochter Margarethe. Zij trouwde jong met Bartholomeus de Coninck, zoon uit een adellijk en rijk geslacht uit Utrecht. Blijkbaar bracht hij genoeg middelen mee om de ergste nood te lenigen zodat niet al het goed in Foxwolde verkocht hoefde te worden. De twee erven bewoond door de familie Lyckels bleven in de familie, alleen het huis in gebruik bij Hendrik Jans werd verkocht. Koper werd Barelt Ebbinge en consorten uit Peize.

3. Oude adel in Roderwolde

Het huwelijk van Bartholomeus de Coninck met Margarethe Ripperda heeft veel betekend voor het voortbestaan van de havezate in Peize en de bezittingen in Foxwolde en Roderwolde. Bartholomeus diende in 1652 een verzoek in bij Ridderschap en Eigenerfden van Drenthe om wegens zijn bezit van de havezate te Peize toegelaten te worden tot de Ridderschap van Drenthe. Als regel gold in de 17^e eeuw dat een havezate met bijbehorende landerijen en boerderijen een zekere, in geld uitgedrukte, waarde moest bezitten om erkend te worden. Dat gaf de eigenaar recht op allerlei privilegiën, zoals vrijstelling van belasting. Wilde de aanvrager toegelaten worden tot de Ridderschap, dan moest hij aan een aantal vereisten voldoen: hij moest kunnen aantonen dat hij

van adel was, een havezate bezitten en daar ook daadwerkelijk in wonen.⁹ Zo voerden *Mensinghe* in Roden en het *Huis te Peize* beide het recht van havezate. Na de dood van Bartholomeus in november 1679 werd zijn oudste zoon Alexander Wigbolt in eerste instantie de nieuwe eigenaar van de erfgoederen. Alexander had echter zijn oog laten vallen op een niet-adellijke schone en de familie keurde het voorgenomen huwelijk niet goed, waardoor zijn erfrechten vervielen. Na veel geruzie werd uiteindelijk in 1684 besloten dat Alexander het *Huis te Peize* met de bijbehorende rechten en vrijstellingen en de andere bezittingen zou overdragen aan zijn jongere broer Justus de Coninck. Bartholomeus en Margarethe de Coninck woonden in Peize, maar droegen Roderwolde blijkaar een warm hart toe. Margarethe had in haar testament bepaald dat na haar overlijden geld geschonken zou worden aan de kerk van Roderwolde. Dat gebeurde inderdaad: in 1699 schreef de boekhoudend diaken dat zij 8 Carolus guldens aan de armen had gegeven.

Justus de Coninck was een voortvarende man: lang voordat hij toestemming kreeg van de Etstoel verscheen hij namens het *Huis te Peize* als riddermatige op de Landdag. Waarschijnlijk is in deze jaren het voorhuis van de oostelijke boerderij in Foxwolde ingrijpend veranderd en kreeg het zo de allure van een voornaam buitenhuis. Ook het familiehuis in Peize kreeg een flinke opknopbeurt. Justus de Coninck trouwde met Abelina van den Clooster, telg uit een oud en aanzienlijk geslacht uit Zuid-Drenthe.

Gevelsteen met het alliantiewapen De Coninck/Van den Clooster, 1706 (foto Bureau Monumentenzorg, beschikbaar gesteld door de Historische Vereniging Pezie-Peize)

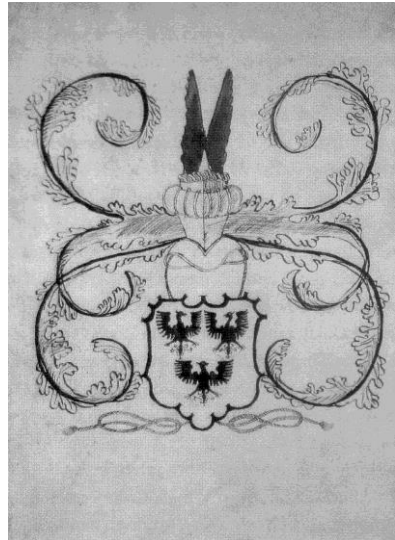
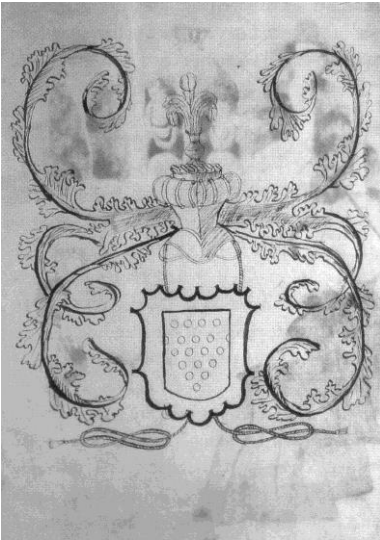
Justus de Coninck werd Ette voor Noordenveld, assessor in de Etstoel (lid van de Etstoel, red.), en Gedeputeerde van Drenthe. Justus overleed in 1724 en werd begraven in de kerk van Peize. Het ging de familie De Coninck in meerdere opzichten voor de wind. Hun materiële welstand werd aanzienlijk vergroot door de erfenis die Abelina van den Clooster in 1705 ontving van haar tante Sytze Margaretha van den Clooster geboren Lewe.¹⁰

De waarde van de goederen was getaxeerd op 16.000 Carolus guldens, een niet onaanzienlijk bedrag in die jaren. De erfenis betrof een huis met landerijen, gelegen aan de Kruiskamp, de al eerder genoemde boerderij op de huidige locatie van de familie Boxen, en nog een klein keuterijtje. De helft ging direct naar Abelina, de andere helft werd

geërfd door een tante. Na verloop van enkele jaren kochten Justus en Abelina de andere helft erbij.

De families Lewe, Ripperda en Van den Clooster zijn op verschillende niveaus door familie- en huwelijksbanden met elkaar verweven. Het zou te ver voeren om deze in dit verband uitvoerig uit te pluizen. Het verklaart echter wel waarom een flink aantal adellijke families in het kleine Roderwolde terecht kwam: tijdens de familiebijeenkomsten en bij andere onderlinge contacten werd natuurlijk de huizenmarkt en de financiële stand van zaken uitgebreid besproken. Zo treffen we hier, naast de familie De Coninck, vanaf 1662 de namen van Ernst van den Clooster en Sytze Margaretha Lewe. Sytze Margaretha Lewe kwam oorspronkelijk uit Obergum, en was een kleindochter van Adolf en Margarethe Ripperda uit Peize. Zij trouwde met Ernst van den Clooster

De Wapenschilden van de families Van den Clooster en Van Echten uit de 'Groninger codex'. (Groninger Archieven. Handschriften in folio, inv.nr. 271) (foto's uit Waardeel jrg. 25, nr. 3, 2005)

van Rheebruggen, en was een tante via moeders- en vaderskant van Abelina de Coninck, geboren Van den Clooster De zuster van Sytze Margaretha was Titia Lewe, getrouwd met de broer van Ernst, Zeino van den Clooster. Dus er bestonden al tal van onderlinge familiebanden toen Abelina van den Clooster, dochter van Zeino en Titia, trouwde met Justus de Coninck. Justus en Abelina waren overigens zelf ook achterneef en -nicht van elkaar: Adolf Ripperda was hun gezamenlijke grootvader

Zoals al eerder werd vermeld, bestond er bij historici de misvatting dat het echtpaar Ernst van den Clooster en Sytze Maria Lewe eigenaar was van *Mensinga*. In werkelijkheid dateerde hun eerste aankoop onder Roderwolde uit 1662 toen zij een huisje van Jan Jansen en zijn vrouw kochten. Het huis van Jan Jansen lag langs het pad dat oorspronkelijk liep van de oude pastorie naar het zuidoosten. Enkele jaren later breidden ze hun bezit uit met een kamp land en een stuk groenland, de *Legevenne*.¹¹ Na de dood van Ernst van den Clooster in 1672 hertrouwde de weduwe met Nicolaas van Echten tot Entinge.

Nicolaas was een man van groot aanzien in Drenthe en bekleedde tal van functies in het Landschapsbestuur. Hij werd ouderling van de kerk in Roderwolde en was medeondertekenaar van het Diaconieregister.¹² Hij trad op namens het dingspel Noordenveld als Ette en Gedeputeerde. Nicolaas van Echten tot Entinge en zijn vrouw Sytze Margaretha breidden gestaag hun bezittingen uit in Roderwolde. In de loop van enkele jaren kochten zij een grote boerderij, een keuterijtje en landerijen in de streek tussen de oude pastorie en de Kruiskamp.¹³ Nicolaas en Sytze Margarethe hebben zelfs enkele jaren daadwerkelijk in de grote boerderij gewoond. Nicolaas van Entinge liet zich in deze periode graag 'Heer van Roderwolde en Dwingelo' noemen. De boerderij werd voor een halve plaats aangeslagen voor de grondschatting met daarbij de speciale vermelding dat de Heer van Entinge vier paarden had, een uitzondering in die jaren. Uiteindelijk was het boerenleven in Roderwolde hen misschien toch iets te beperkt. In

1684 kochten ze het huis *Entinge* in Dwingelo en vertrokken ze uit Roderwolde. Nicolaas en zijn vrouw overleden in hetzelfde jaar zonder kinderen na te laten. Zij werden in 1705 begraven in de kerk van Dwingelo.¹⁴ Zij schonken een vorstelijk bedrag van driehonderd Carolus guldens aan de Diaconie van de kerk.

4. De bijbehorende huizen van *Mensinga*

In Drenthe is over een bepaalde periode het *Register van de nieuwgebouwde huizen*¹⁵ bijgehouden. Hierin werd vrij nauwkeurig genoteerd welke huizen vanaf 1654 tot 1759 nieuw waren gebouwd. Onder het hoofdstuk *Roderwolde* staan ook de huizen genoemd, die mevrouw Abelina de Coninck heeft laten bouwen. Omdat nadrukkelijk alleen haar naam wordt genoemd, mogen we aannemen dat zij deze huizen liet bouwen tussen de dood van haar man in 1724 en 1743, het jaar van haar overlijden. In het Staatboek van de familie de Coninck uit 1747 worden alle huizen die bij de havezate horen duidelijk omschreven¹⁶:

‘Den huise *Mensinga* ; de boereplaatse *Mensinga* verhuurd voor drie jaren aan Haatje Fakes; het huis tegenover de Laan verhuurd an de Diacony van Roderwolde; de grote plaatse tot Roderwolde an Jan Douwes verhuurd, noch een hof over de esch an de Diacony, het andere huisjen bij Jan Koetsier.’

We zullen de geschiedenis van deze huizen in het kort samenvatten:

1. Abelina de Coninck liet het geërfde huis van de familie van Echten tot *Entinge*, de grote plaats, afbreken: ‘Het nieuw getimmerde huijs soo haar Weledele Mevrouw Koninks toebehoort en tegenswoordig door Jan Douwes meyerwijse wort gebruket, bestaet uit acht gebinten. Waarentegens te vooren een binnenhuijssien met een Vriessche schuyre heeft gestaan. Maar de grootte van deselve niet te weten.’

Tussen 1764 en 1771 is de boerderij verkocht aan Harm Bartelds. De naam van de huidige Harm Barteldswijk dateert uit deze jaren. Waarschijnlijk is Harm vrij jong overleden en werd de boerderij sindsdien verhuurd aan een pachter. Kort voor 1783 verhuisde het echtpaar Jan Pieters en Janna Sijtjes naar de Bartelds boerderij. Jan was geboren in Roderwolde, Janna kwam oorspronkelijk uit Lettelbert. Zij

Lute Veldhuis met Trientje Beereboom en hun twee zonen Jan en Marten (Archief K.A. Hagenouw)

hebben in de loop der jaren de naam Bousema, afkomstig uit Janna's familie, aangenomen. In 1809 vertrokken ze uit Roderwolde terug naar Lettelbert. Ook al heeft deze familie hier betrekkelijk kort gewoond, hun naam is tot ver in de 20e eeuw verbonden aan de *Bousema's* plaats. De boerderij werd in 1928 afgebroken. De muren van de boerderij

waren hoofdzakelijk gebouwd van kloostermoppen. De gebinten stonden op veldkeien die nu als hunebed liggen voor de boerderij van Jaap Aukema. De laatste bewoners waren Lute en Trientje Veldhuis met hun twee zonen, de grootouders van Lute Veldhuis.

2. Mevrouw de Coninck liet een klein huisje op haar land zetten voor haar koetsier Jan. Dit huisje werd later vaak 'omsonst' verhuurd aan armen. Na haar overlijden in 1743 maakten de erfgenamen bekend dat Jan Koetsier woonde in 'een klein planken huisjen, geen meer steen als een voorste geveltien an de twee dragholties. Binnenhuissien lank ruim 15 voet, wijdt 13 voet. Schuyrtien daaran met twee vackies. Het geheel werd aangeslagen voor 39 gulden.' Het huisje van Jan Koetsier was waarschijnlijk niet meer dan een veredelde plaggenhut, waarvan de wanden waren dichtgesmeerd met klei en leem. We denken dat dit huisje heeft gestaan ten zuiden van *Mensinga*, op een plek die later de raadselachtige naam *Nazareth* heeft gekregen. De plek had in de volksmond kennelijk een slechte naam want *Nazareth* werd geassocieerd met het Bijbelboek Johannes 1, vers 46: 'Kan uit Nazareth iets goeds zijn?' Wanneer het hutje is afgebroken is niet bekend maar bij de verkoop van *Mensinga* in 1795 komt dit huisje niet meer voor in de inventaris.

3. Aan de Achtersteweg werd in opdracht van Mevrouw de Coninck een huis op de es gezet van vier gebinten. Later werd dit huis door de familie De Coninck verhuurd aan de Diakonie, en stond het bekend als het armenhuis. Bij de openbare verkoping van *Mensinga* in 1795 werd het huis aan de Achtersteweg gekocht door Jan Coenders van Idsinga van de *Waalborg* voor *f*699, daarna werd het huis overgenomen door de Diakonie.

4. Een kleine keuterij tegenover de Laan naar *Mensinga*. Tijdens de veiling in 1795 kocht Jacob Datema, de caféhouder, dit huis voor *f*455. Hij verkocht deze korte tijd later door aan de heren Kymmell en Hofstede die meer mandelig goed onder Roderwolde hadden.

In dit huis hebben enkele generaties 'Tuinman' gewoond, de timmermansfamilie uit Roderwolde. Albert Roelfs, zoon van Roelf Jacobs en Trientien Alberts, trouwde omstreeks 1769 met Dina Eijeses. Albert nam in 1812 Tuinman tot zijn vaste familienaam aan.

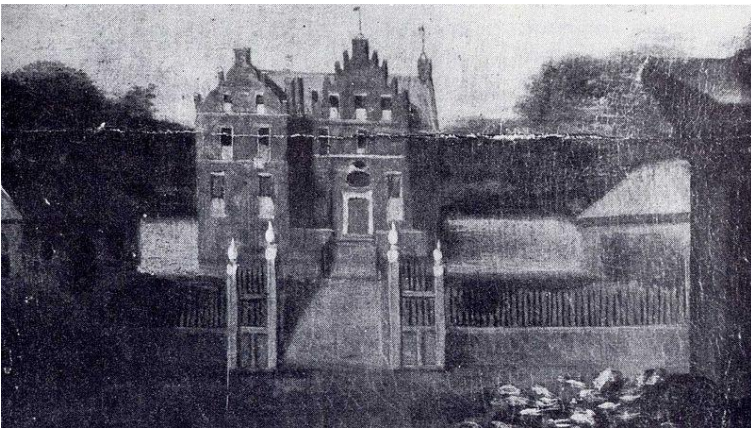
5. Havezate *Mensinga*

In de loop der jaren ontvingen Justus en Abelina de Coninck van weerskanten een aantal erfenissen. In 1707 maakte Justus de Coninck bekend dat zijn vrouw Abelina 4200 Car. Guldens had geërfd van twee ongetrouwde familieleden Van den Clooster.¹⁷ Zo kwamen Justus en Abelina langzamerhand tot grote welstand. Toen de gelegenheid zich voordeed om meer goederen en aanzien te verwerven, lieten zij deze kans niet voorbij gaan. Het echtpaar woonde doorgaans met hun gezin op het *Huis te Peize*. Waarschijnlijk is *Mensinga* door hun toedoen veranderd in een mooie 'heerenbehuisinge', dat diende als buitenhuis en dat bij tijden ook werd verhuurd.

In de vijver achter het huis was verse vis voorradig, bij het huis lag een tuin met een singel en een brede gracht omringde het gehele complex. De bewoners hadden een eigen schipsloot, de Crabsloot, die rechtstreeks naar het Peizerdiep voerde. In 1720 bood Titus van Ewsum, de laatste telg uit het ooit zo machtige geslacht der Van Ewsums op *Mensinga* in Roden, de oude havezate te koop aan. Justus de Coninck uit Peize kocht *Mensinga* voor 12.000 Carolus gulden. Vader Justus en zijn zoon Zeino Abel de Coninck bedachten vervolgens een ingewikkelde strategie om hun machtspositie te verstevigen. Justus richtte als eerste op 18 maart 1721 een verzoek aan Ridderschap en Eigenerfden om namens *Mensinga* in Roden ten landdage te mogen verschijnen.¹⁸ Op diezelfde dag in maart verzocht zoon Zeino Abel de Coninck, de erfgenaam van Justus, om ontslag uit de militaire dienst en

toelating tot de Ridderschap wegens de havezate Peize. Nu was de mogelijkheid om zich met een nieuwe havezate te laten inschrijven uiterst klein geworden. In 1698 was door de Ridderschap en Eigenerfden, het hoogste bestuursorgaan van Drenthe, besloten dat er naast de reeds verschreven havezaten geen andere aangenomen zouden worden. Er mocht bovendien geen verlegging van het recht van havezate van de ene plaats op de andere geschieden. De beide verzoeken van de heren De Coninck werden daarom aanvankelijk niet enthousiast ontvangen en men probeerde de zaak op de lange baan te schuiven. In 1722 kon Zeino Abel toch de eed afleggen en werd hij toegelaten tot de Ridderschap.

Het Huis te Peize. Detail van een schilderij toegeschreven aan Herman Collenius omstreeks 1706. (foto Hist. Ver. Pezie-Peize)

Vanaf het moment dat het huis in Roderwolde het recht van havezate kreeg door de ruil met *Mensinga* in Roden, wordt officieel gesproken van de havezate *Mensinga* te Roderwolde. Justus de Coninck en zijn vrouw bleven wonen op hun huis te Peize, zoon Zeino Abel verhuisde voor

een korte periode met zijn gezin naar Roderwolde. Zeino voegde in zijn volwassen jaren dikwijls 'Justus' aan zijn voornamen toe. Justus senior heeft weinig kunnen genieten van het welslagen van zijn plannen, hij overleed korte tijd later in 1724.

Na de dood van zijn vader verliet Justus Zeino Abel met zijn gezin *Mensinga* en keerde terug naar het ouderlijke huis in Peize. Zijn moeder Abelina verhuisde naar *Mensinga* en bleef daar tot haar dood wonen. In 1734 droeg Abelina havezate *Mensinga* met de daarbij behorende goederen en rechten formeel over aan haar zoon Justus Zeino Abel de Coninck.¹⁹

Tijdens haar leven in Roderwolde had Abelina nauwe banden met de kerk en verhuurde twee van haar huizen aan de Diaconie. Mogelijk werd ze in deze houding gesterkt door het huwelijk van haar dochter Justina Abelina met Anthonius Clant, de predikant van Roderwolde. Het jonge stel trouwde op 24 juni 1731. Uit dit huwelijk werd één dochtertje geboren, Margaretha Abelina. Zij werd in de kerk van Roderwolde gedoopt op 28 juni 1733. Rond dit gezin hangt een waas van geheimzinnigheid. De overlevering zegt dat de jonge moeder tijdens de preek op een zondag in de kerk 'vermoord is geworden'.²⁰ Floris Aukema schreef in 1970 een prachtig stuk voor het Openluchtspel over dit drama: *Agnes*. Daarin wordt de dochter van Jonker de Coninck per ongeluk neergestoken door een stille aanbieder. De Jonker, die zijn schoonzoon grondig haatte, had de verliefde jongeman opgehitst om de dominee bij het vallen van de avond te vermoorden. Helaas trof het mes het verkeerde slachtoffer en overleed het onschuldige meisje ter plaatse. Of dit verhaal op historische feiten berust is onbekend. Wel is het zeker dat Justina Abelina heel jong is overleden (1734), waarna haar echtgenoot in 1735 naar Noordhorn vertrok. Van het kleine dochtertje ontbreekt verder elk spoor. Na de dood van Justina Abelina raakten de dominee en zijn zwager Zeino Abel de Coninck in een ernstig conflict verwickeld over enkele

goederen die door Clant werden opgeëist uit zijn schoonmoeders boedel. Het gerecht moest er aan te pas komen om de heren tot overeenstemming te brengen. Anthonius Clant overleed slechts enkele jaren later in 1737 in Noordhorn. Bij de opening van het testament van Mevrouw de Coninck bleek dat de kerk 200 Carolus guldens gekregen had, waarvan de renteopbrengst bestemd was voor de nieuwe predikant, Arnoldus Reiners.²¹

Na het overlijden van Abelina de Coninck werd *Mensinga* niet meer bewoond door leden van de familie De Coninck maar verhuurd aan derden. Ook verloren zij in 1777 het recht van havezate. Coenraad Wolter Ellents, de nieuwe bewoner van *Mensinga* in Roden, kocht dit recht terug voor f 500. Daarmee verloor *Mensinga* in Roderwolde veel van haar glans en prestige.

Tussen 1743 en 1791 verschenen in de *Opregte Groninger Courant* regelmatig advertenties waarin huurders gevraagd werden voor het buitenhuis in Roderwolde. Helaas zijn maar enkele namen bekend zoals die van Rudolf Warmolts, die het huis huurde van 1774 tot 1777. Rudolf Warmolts was de zoon uit het tweede huwelijk van Jan Warmolts met Elisabeth Sluiters uit Haren. Elisabeth was de weduwe van Jan Frijling, afkomstig van de *Waalborg* in Roderwolde. Vader Jan Warmolts had in Groningen en in de kop van Drenthe grote belangen op het gebied van vastgoed. Warmolts was een veelzijdige man: hij kweekte professioneel bomen en was geïnteresseerd in vee­teelt en de verbetering van veerassen. Helaas volgde zijn zoon Rudolf niet in de voetsporen van zijn vader. De geschiedschrijvers noemen hem een losbol, wegens verkwisting niet in staat zijn eigen goederen te beheren. Rudolf werd onder curatele gesteld en kwam met zijn vrouw om die reden naar *Mensinga*. Hij overleed in 1780.²²

Een andere illustere naam die verbonden is aan *Mensinga* is Picardt, die het huis huurde na Warmolts. De familie woonde in de 18^e eeuw op de *Fraelemaborg* in Slochteren. Door scheiding van de erfgoederen ontstonden ernstige financiële problemen in de familie en moest de

Fraelemaborg worden verkocht. Uit het gezin Picardt deden twee dochters belijdenis in de Rowolmer kerk: Maria Louisa Picardt en Hendrika Johanna Elisabeth Helena Picardt.

6. Na de verkoop van *Mensinga* in 1795

Op 1 oktober 1795 stroomde het volk van Roderwolde naar *bet Blaauwe Paard*, de herberg van Jacob Datema. Hier zou de ‘erfachtige verkoping’ plaatsvinden van de vaste goederen van wijlen de Heer Gedeputeerde Justus Bartholomeus de Coninck, in leven Heer van Peize en *Mensinga*. De goederen werden aangeboden door Theodora Sufrida van Unia, de weduwe van Justus Bartholomeus de Coninck. Het totale bezit van de familie de Coninck in Roderwolde, inclusief de oude havezate, werd op die dag onder de hamer gebracht, een niet-alledaagse gebeurtenis. Ook uit de omgeving waren tal van kapitaalkrachtige heren naar Roderwolde getogen om mee te bieden. De totale opbrengst van de veiling was f 19.306.²³ Behalve landerijen werden de volgende huizen verkocht:

1. ‘Een huis en hoppeland met nog een hofjen, meyerswijze wordend gebruikt bij Bouwe Geerts.
Koper: J.C. van Idsinga, f 699.
2. De Keuterij tegenover de Laan met het hof.
Koper: Jacob Datema, f 455.
3. Het huis, schuure en hof bij de meyer Evert Haatjes in gebruik. De roijing zal van de Heereweg langs de westelijke kant der sloot ten westen van de Laan, en zo vervolgens langs de westkant der vijver agter het Huis tot aan het daar agter gelegen hooiland moeten lopen.
Koper: Jan Reinders, f 1650.
4. Het Huis *Mensinga* met de hof, bokkenkamp en visvijver, benefens de Laan voor het Huis en de grond ten westen van het huis gelegen

tot aan de roying. Bezwaard met de overweg van no. 12 gemeld en met de pastorij- kosterij- en boerlasten na een $\frac{1}{4}$ huis.

Koper: Professor de Rhoer uit Groningen, f1505.'

De hoogste bieder op de veiling in het *Blauwe Paard* was professor Jacobus de Rhoer uit Groningen, hoogleraar aan de Universiteit van Groningen. Hij betaalde een relatief laag bedrag voor *Mensinga*, de naastgelegen boerderij bracht zelfs honderd gulden meer op. Waarschijnlijk huurde De Rhoer *Mensinga* al sedert enige jaren, want de laatste advertentie in de *Groninger Courant* dateert van 12 augustus 1791. Jacobus de Rhoer stamde uit een Duitse familie en was getrouwd met Maria Hildegonda Slocker uit Deventer. De Rhoer begon zijn carrière als predikant in Delden, waaruit hij al na drie maanden vertrok naar Deventer. Daar werd hij hoogleraar Theologie aan de Hogeschool. Hoewel hij Deventer beschouwde als 'een uithoek der aarde, waar tijdingen uit de geleerde wereld zelden doordrongen', bleef hij er toch 22 jaren werkzaam.

In 1767 werd Jacobus de Rhoer beroepen als hoogleraar in de Klassieke Talen aan de Hogeschool van Groningen op een traktement van 1200 gulden per jaar, aanzienlijk meer dan hij in Deventer verdiende. In de loop der jaren kreeg hij steeds meer belangrijke functies, zoals Directeur van de Universiteitsbibliotheek, waardoor ook zijn materiële welstand toenam.

Jacobus de Rhoer (1722-1813)
(Bron Wikipedia)

Het echtpaar De Rhoer was ten tijde van de aankoop van *Mensinga* al op vergevorderde leeftijd. Met hun twee vrijgezelle dochters brachten ze hier de zomermaanden door. 's Winters woonden ze in een huis van de Universiteit in Groningen.

Behalve de dochters waren er nog twee zonen, waarvan de ene, Cornelis Willem, beschouwd kan worden als een zonderling. In zijn correspondentie met vrienden beschreef hij zijn familie op een buitengewoon kwaadaardige manier:

‘Zo mijn zuster kwam te overlijden en mijn stokoude vader nog enige tijd leefde, zoude het boeltje weldra tot niet lopen. Het zoude dan te wensen zijn, dat de man volkomen kinds was.’ Volgens Cornelis Willem was zijn broer volstrekt gevoelloos, hij zou niet goed op zijn zaken passen en teveel jenever drinken. Hij noemde zijn schoonzuster ‘dat oude wijf te Vianen’ die haar man volkomen onder de duim had en doorlopend bij de familie schooierde om geld. Over zijn twee ongetrouwde zusters schreef hij naar zijn vriend dat ze elkaar een dweepezieke liefde toedroegen. Volgens hem waren ze zo aan elkaar gehecht dat ‘de een na de dood van de ander waarschijnlijk in eene geheel kwijnende beseffeloze existentie vervallen zoude.’ Zijn vader was volgens hem een oude afgeleefde grijsaard. In vertwijfeling riep hij uit: ‘Ik ben toch niet gelukkig met mijn familie!’ Na de dood van zijn vader verbrandde Cornelis Willem al diens brieven en vernietigde hij het familiearchief.

Waarom de zoon zo lelijk over zijn familie schreef is onduidelijk. Professor De Rhoer was in ieder geval een vooraanstaand geleerde en werd door zijn collega's zeer hoog geacht. Ter gelegenheid van het verschijnen van een historisch werk over de rechtspraak in de stad Groningen ontving hij in 1807 van de Raad van Groningen een mooi zilveren schenkbord met inscriptie als dank voor zijn verhandeling. Hij werd hoogbejaard, bijna 91, en overleed in 1813. De Rhoer was altijd fel gekant geweest tegen de Franse overheersing en hoopte vurig de dag te mogen beleven dat Nederland bevrijd zou worden. Toen het einde

van Napoleon naderde, was De Rhoer daarover zo opgewonden dat hij

hieronder zou zijn bezweken.²⁴ Hoewel hij en zijn gezin door sommige mensen als lichtelijk zonderling werden beschouwd, werd hij na zijn dood als volgt omschreven: ‘Hij was daarenboven een der beste mensen, welke de aardbodem immer heeft gedragen’.²⁵

Cornelis Willem de Rhoer (1751-1821)
(Bron Wikipedia)

Met zijn zoon Cornelis Willem ging het in zijn verdere leven heel voorspoedig. Hij had een glanzende universitaire carrière en werd als geleerde hoog aangeslagen.

Na de dood van professor De Rhoer bood zijn dochter Anna Elisabeth de goederen in Roderwolde te koop aan. *Mensinga* en de bijbehorende landerijen werden op 11 augustus 1813 overgedragen voor *f* 1785 aan Catharina van Eerten, de weduwe van Isaac Hemsing, voormalig predikant te Minnertsga in Friesland. Het schijnt dat professor De Rhoer *Mensinga* behoorlijk had opgeknapt, dus het huis bracht meer op dan het twintig jaar eerder gekost had. Per notariële acte werd vastgelegd dat ‘het de aankoperse niet vrij zal staan om eenige andere bos op de wallen te planten dan wilgen.’ Deze wilgen moesten om het derde jaar worden gekopt.²⁶ Tijdens de voorbereiding van *Rowol toendertied* in de tachtiger jaren van de vorige eeuw vertelde Piet Scheepstra hoe in de tijd toen hij nog boer was aan de Achtersteweg de scheiding tussen de percelen gemaakt werd met wilgen. Voor de

invoering van het prikkeldraad was men gewoon om het bouwland dat tegen grasland aanlag, te beschermen met een dichte houtwal. Om te voorkomen dat het vee toch door de gaten kroop, werden deze dichtgemaakt met wilgen. Een dikke tak, een bongel, werd in de lengte gespleten, waarvan de onderste helft naar beneden werd gebogen en vastgezet met een wilgenteen (een wee). De andere helft groeide gewoon door. Zo'n omheining heette een vreding, het vredigen werd later vervangen door het richelen.

De financiële situatie van de weduwe Hemsing was niet al te rooskleurig want in 1821 nam ze een hypotheek van *f* 300, - op haar goederen. Het gezin Hemsing had drie kinderen, twee zonen en een dochter. Waarschijnlijk verlieten de zonen vrij jong het ouderlijke huis, want in 1820 hielden de nachtwachters van Roderwolde een toezien oog op *Mensinga*. Dat gebeurde op last van de overheid uitsluitend bij huizen waar 'geen manspersoon van 17 tot beneden de 60 jaren oud gevonden wordt.' Per gezin werden de mannen geacht deze plicht te vervullen op een boete van twee gulden per wachtbeurt. Om de openbare veiligheid te bewaken werden 's nachts voor deze wachten turfvuuren gestookt, wel twintig verspreid over het hele dorp.²⁷

Willem Jan Hemsing trouwde in 1823 met een plaatselijke schone, Anna Dorothea Schönfeld, dochter van de dominee van Roderwolde. De weduwe Catharina Hemsing-van Eerten overleed op 13 maart 1835. Kort na haar overlijden verscheen in de *Drentsche Courant* van 4 augustus 1835 de volgende advertentie: 'Zaterdag den 15 Augustus 1835, ten huize van Jan Datema te Roderwolde, publiek verkoopen eene Buitenplaats, genaamd het huis *Mensinga*, bestaande uit eene welingerigte Heerenhuisinge, geschikt tot zomer- en winterverblijf; voorts Schuur en Stalling, Tuin, Akker, Vijver en Laan, te zamen groot p.m. een bunder. Alles staande en gelegen te Roderwolde, twee uren van Groningen, nabij de kerk, om dadelijk na de toeslag te worden aanvaard. De verkooping zal een aanvang nemen des voormiddags te

tien uur. Het pand is dagelijks te zien, en informatie zijn te bekomen bij den ondergeteekende Notaris te Norg. H.H. van Lier'.²⁸

De nieuwe eigenaar werd Roelof Hofsteenge, een boer uit Een, die slechts f1300 voor heel *Mensinga* hoefde neer te tellen. Hij verkocht zijn nieuwe bezit het jaar daarop voor honderd gulden meer aan Hendrikus Hulstkamp, gepensioneerd kapitein en zijn vrouw Johanna Henrietta Entrup. Uit de koopakte blijkt dat het echtpaar Hulstkamp al een jaar als huurder in *Mensinga* had gewoond. Oudere mensen in Roderwolde konden zich vast nog wel herinneren dat de voorouders van Johanna Henrietta Entrup in de 18^e eeuw eigenaar waren geweest van *Hoogema*, het huis aan de noordkant van het Leekstermeer. Haar overgrootvader Jan Hendrik Entrup had in 1722 *Hoogema* gekocht van de Groninger beulsfamilie Havestadt. Sindsdien was het grote huis met de bijbehorende boerderij in de familie gebleven tot 1787 toen de erven Entrup het huis verkochten aan Raadsheer Wichers uit Groningen.²⁹ Een jaar na de koop overleed Johanna Entrup, haar echtgenoot bleef tot zijn dood in 1851 op *Mensinga* wonen.

Als men de bewoningsgeschiedenis van de grote huizen in Roderwolde volgt, stuit men bij herhaling op families uit de stad Groningen die graag hun geld investeerden in een aardig buitenhuis op korte afstand van de stad. Vaak kenden ze elkaar uit het sociale circuit, uit onderlinge huwelijken of uit een gemeenschappelijke werkkring. De Universiteit van Groningen speelde daarin een belangrijke rol. Professor Prakke schreef daar in 1987 al een mooi boekje over, *Op de Roderwolder Helikon*, waarin hij de samenkomsten van de Roderwolder Kring 'Muis Sacrum' noemt. Met romantische beelden schildert hij het gezelschap van predikanten en dichters dat op de zondagavonden in de pastorie bijeenkwam. Als verklaring voor dit fenomeen zegt hij: 'Van Groningen was er, naar de overlevering wil, al een zekere trek naar Roderwolde, doordat het voor Groninger hoogleraren een 'refugium' (toevluchtsoord, red.) vormde, waar zij konden nadenken en werken. Naar verluidt heetten hunne tweede woningen *Klein Mensinge*, *Waalborg*

en *Woldzigt*. Men ziet er Professor Gratama al met zijn koetsje over de toenmalige zandweg uit het (te drukke!) Groningen heenrijden om er zich te verpozen.’ Dezelfde professor Gratama had namens de bevolking van Roderwolde een dringend verzoek geschreven naar de Gedeputeerde Staten van Drenthe om de weg naar Roderwolde te verbeteren: ‘dien weg (de Roderwolderdijk, red.) die des winters geheel en bestendig onderzit waardoor hij niet alleen gedurende dien tijd maar ook in het vroege voorjaar geheel onbruikbaar en in den zomer zelfs veelal niet zonder grote moeilijkheden en gevaren te gebruiken is, zoodanig dat dan de gemeenschap met den stad en provincie Groningen zeer dikwijls niet meer daar is’.³⁰ De stadgers moesten er wel wat voor over hebben voordat ze zich in Roderwolde konden verpozen. Elsie Gratama kocht in 1851 Mensinga voor f 1950. Zij was de ongetrouwde dochter van professor Seerp Gratama die sinds 1809 de *Waalborg* in zijn bezit had. Elsie was in 1796 in Harlingen geboren, maar kende Roderwolde natuurlijk goed uit haar latere jeugdijaren. Het is niet ondenkbaar dat haar vader in Roderwolde de *Waalborg* had gekocht juist door toedoen van Jacobus de Rhoer. In de jaren dat ze gezamenlijk in Roderwolde woonden, was er regelmatig contact tussen de beide professoren. Beiden waren geïnteresseerd in moderne landbouwtechnieken en overlegden met elkaar over de ‘wetenschappelijke beoefening van de landbouw’.³¹ Ook komen we op *Mensinga* de naam tegen van Judith Anna Gratia Hendrika Wilhelmina van Idsinga, een achternichte van Jan Coenders van Idsinga van de *Waalborg*. Judith was in 1798 geboren op *Woldzigt* en had daar korte tijd gewoond. Mogelijk waren ook Johanna Henrietta Entrup en Elsie Gratama bekenden van elkaar. Kortom, een klein wereldje waarin iedereen elkaar kende.

Elsje Gratama heeft maar kort van haar bezit in Roderwolde genoten. In 1857 verkocht haar broer Bernard Jan Gratama, hoogleraar rechten in Groningen, optredend als haar gemachtigde, ‘het buitenplaatsje *Mensinga* geheten’. Bij de verkoop werd uitdrukkelijk het recht van

overpad aangegeven: ‘Op die laan bestaat overweg ten behoeve van het boerenhuis nevens het Herenhuis staande benevens, ten behoeve van de hooilanden aan den Krabbesloot.’ Honderdvijftig jaren later speelde dit beding een belangrijke rol tussen een toenmalige bewoner van de *Diakenkamers* en de Tennisvereniging Roderwolde. Na een ooplopend conflict had deze bewoner een ketting over de Laan gespannen om de toegang naar de tennisbanen te verhinderen. Bij de behandeling van het geschil voor de rechtbank in Assen kon deze maatregel op grond van de oude bepaling teniet worden gedaan.

De verkoop van *Mensinga* vond plaats op 26 juni 1859 in het *Rode Hert* waar Berend Roelfs Weering de nieuwe uitbater was geworden. Simon Schrieder, gepensioneerd kapitein van het Oost-Indische leger, was de hoogste bieder. Hij kocht het huis met de bijbehorende landerijen voor *f* 1989. Blijkbaar had hij zelf niet voldoende middelen om de koop te financieren, want hij leende *f* 2000 van zijn ouders.

Op 17 augustus 1870 gaat het huis *Mensinga* voor de laatste keer onder de hamer in het café van Lute Hoff. Hendrik Geerts Ipema bracht een bod uit van *f* 2150 ‘in afslag hooger getrokken door Hendrik Alberts Rademaker, landbouwer te Sandebuurt.’ De laatste bood *f* 7,50 hoger. Bij de finale verkoping kocht Roelf Boer uit de Hoek de goederen voor *f* 2307,50. Hij was de boekhoudend diaken van de Hervormde Gemeente Roderwolde. Aldus werd de Diaconie de nieuwe eigenaar. Het duurde geruime tijd voordat het Kerkbestuur een beslissing nam over de bestemming van het aangekochte pand. Uiteindelijk werd besloten om het oude huis af te breken.

7. *Wiltenhof*

Van de oorspronkelijk twee boerderijen behield, na de verfraaiing van het grote huis, alleen de westelijke boerderij een agrarische bestemming. Daar de Grondschattingregisters ontbreken over de jaren 1664 tot 1691 is er een hiaat in de bewoningsgeschiedenis van Roderwolde en dus ook van deze boerderij. Jan Luigies is de eerste naam in de 18^e eeuw die met zekerheid geduid kan worden. In het Doopregister van de N.H. Kerk wordt Jan Luigies in 1735 bij de aangifte van zijn laatste kind door dominee Clant 'Jan Draijer' genoemd, 'meijer van mijn schoonmoeder'. Hiermee bedoelde de dominee Abelina de Coninck, de moeder van zijn vrouw.

Omstreeks 1746 werd Haatje Fakes voor een periode van drie jaar de nieuwe pachtboer van *Mensinga*. Ruim twintig jaren had hij geboerd op het schathoes van de *Hoogema*, dat in die tijd net nieuw gebouwd was. Hij bleef evenals zijn voorgangers tot aan het einde van zijn leven boer bij *Mensinga*. Na de dood van Haatje werd zijn zoon Evert Haatjes de volgende pachtboer.

We komen Everts naam vrij vaak tegen in documenten uit die jaren. Hij was getrouwd met Hendrikje Tönnis, dochter van Tönnis Tönnis van het *Tichelwerk* in Foxwolde. Evert Haatjes was diaken van de Rowolmer kerk en gaf zoals veel andere inwoners van het dorp in geval van nood onderdak aan behoeftige en alleenstaande mensen. Zo woonde in 1771 Annigjen Jans in bij Haatjes. De Diaconie vergoedde Evert de kosten voor onderdak en onderhoud van Annigjen. Andere mensen gaven haar uit liefdadigheid bij tijden een nieuw hemd en andere lijfsgoederen.

Aan het einde van de 18^e eeuw werden in Roden en Roderwolde veel braakliggende gronden en venen ontgonnen. Dit gaf werkgelegenheid aan de arbeiders en het trok landontginners zoals Oetze Alles, de voorouder van de Belga's, naar Roderwolde. In het bijzonder mensen als Jan Wilmson Kymmel, de schulte uit Roden, staken veel geld in het aanmaken van veld tot akkers. De arbeiders kregen de opdracht om 'de

stobben en vlinten, zo zich mogten ontdekken, er goed uit te rooien, en in alles moeten de akkers zo gemaakt worden, dat de ploeg behoorlijk alles kan vatten, moetende de spitten of bulten worden kortgehakt en wel in de toegeworpen gaten tot een voetdiepte.' De uitbestedingen werden openbaar afgekondigd in de kerk zodat iedereen kon inschrijven.³²

Ook Evert Haatjes besloot om de woeste gronden bij zijn bedrijf in cultuur te brengen. In 1795 werden de generale condities met betrekking tot 'het graaven en opmaaken van slooden in het land onder de plaats door Evert Haatjes bewoont' bekend gemaakt. Een aantal mensen uit Roderwolde gingen aan het werk: Teke Jans de schipper, Bouwe Geerts uit het armenhuis, Jan Noord, Jan Coster e.a. De Oude Wal en de Crabsloot werden flink opgeschoond. In dat zelfde jaar werd *Mensinga* verkocht en werd aan Haatjes de pacht opgezegd. Hij kreeg kort voor oudejaarsdag van 1795 een brief van schulte Winsingh uit Roden thuis bezorgd waarin hem werd verzocht om de plaats op 1 mei 1796 te verlaten.

Op de openbare veiling van *Mensinga* en de bijbehorende huizen en landerijen kocht Jan Reinders de boerderij voor f1650. Jan was de zoon uit het eerste huwelijk van meester Reinder Jans van Roderwolde met Jantien Jans uit Peize. In het Lidmatenboek schreef dominee Warendorp: 'Anno 1742 den 25 maert syn na voorgaende belijdenis des geloofs tot lidmaten van de waere Christelijke religie door mij aengenomen meester Reinier Jans en syn huisvrouw Jantjen Jans'. Na de dood van Jantje in 1750 hertrouwde meester Jans op 12 mei 1754 met Jantje Tönnis, 'jonge dochter van Foxwolde', uit dezelfde familie afkomstig als de vrouw van Evert Haatjes. Tot zijn dood in 1787 was Reinder Jans schoolmeester (en timmerman) in Roderwolde. We weten niet exact zijn geboortedatum, vermoedelijk omstreeks 1711, maar meester heeft tot ver over de pensioengerechtigde leeftijd geprobeerd de kinderen van Roderwolde iets bij te brengen. De oudste zoon Jan Reinders volgde zijn vader niet op als schoolmeester maar werd boer en

had blijkbaar genoeg geld gespaard om een boerderij met enkele percelen grond te kopen. Hij is de eerste die de nieuwe familienaam Venekamp toevoegde achter zijn vadersnaam. Jan Reinders Venekamp overleed in april 1825 en liet het bedrijf na aan zijn zoon Jan.

Jan Jans Venekamp trouwde met Margien Alberts Boer van de *Enumahoeve*. Het echtpaar kreeg twaalf kinderen, waarvan er zeven direct of kort na de geboorte overleden. Slechts één zoon, Albert, de vierde Albert op rij, bereikte de leeftijd van 25 jaren. Mogelijk heeft de zwakke gezondheid van de kinderen een rol gespeeld bij de verkoop van de boerderij. Na 1876 wordt Hendrik Geerts Ipema de nieuwe boer. Zijn voorvaderen waren al enkele generaties lang timmerman in Roderwolde. Hindrik is de zoon uit het tweede huwelijk van Geert Pieters Ipema met Jantje Pieters Ploeg uit Foxwolde. In 1815 vond een bijzondere gebeurtenis plaats in Roderwolde, waarbij de familie Ipema direct was betrokken. Wonder boven wonder keerden vier soldaten uit het leger van Napoleon behouden terug van de grote veldtocht naar Rusland. Via Zweden en de Oostzee hadden de jonge helden het geboortedorp weer bereikt waar ze werden opgewacht door de uitbundige inwoners, versierd met oranje strikken. Het was groot feest in het dorp: Roelof Pieters, Berent Roelfs, Tjerk Roelf Hoffman en Roelof Pieters uit Foxwolde hadden de oorlog overleefd. De jongens met de naam Roelof Pieters waren beiden ooms van Hindrik Ipema, de één van vaderskant, de andere van moederszijde uit Foxwolde. Roelof uit Roderwolde was voor zijn vertrek arbeider geweest bij Albert Jans op de *Enumahoeve* (familie via moederskant), de andere was boerenzoon en woonde nog als vrijgezel bij zijn ouders op de boerderij in Foxwolde. Hindrik werd opgevolgd door zijn zoon Geert Ipema, getrouwd met Hendrikje Veenstra, dochter van Wilte Veenstra en Henderika Lambers uit Norg. Eén van de kinderen van Geert en Hendrikje werd vernoemd naar de opa in Norg en kreeg de naam Wilte. Wilte Ipema trouwde met Marchien Polling uit Lieveren. Het echtpaar Ipema-Polling kreeg vier kinderen: Geert, Hendrik, Rika en Martha.

Behalve Martha waren de andere drie kinderen ‘iets anders dan anderen’, zoals de mensen zeiden. De broers bleven vrijgezel en leden later aan een spierziekte. Beide jongens werden desalniettemin boer op de ouderlijke boerderij. Ze hadden een bijzonder goed paard, een zwarte Bovenlander, die voor de zwaarste klussen gebruikt kon worden. Het paard had zoveel energie dat de jongens hem eerst een paar keer over de Laan dreven, voordat hij mak en bruikbaar was. Martha trouwde met Hilbrand (Hip) Doornbos, leraar en later directeur van de A-borg school in Groningen. Als jong getrouwd stel woonden Martha en Hip jarenlang in bij hun broers. In de laatste week van juli 1949 brandde de boerderij van Ipema tot aan de grond toe af. In de *Leekester Courant* van zaterdag 30 juli stond een kort bericht over deze dramatische gebeurtenis: ‘Doordat een kind met lucifers speelde, brandde de grote oude boerderij van de weduwe Ipema geheel af. Van de inboedel werd nog wat gered doch een varken en twee biggen kwamen om, terwijl een veulen moest worden afgemaakt.’ Gelukkig was het meeste vee buiten, zodat de schade beperkt bleef. Er werd een nieuwe boerderij gebouwd aan de Hoofdstraat in Roderwolde. Roel Tuinman was de timmerman en Derk Bathoorn zette huis en schuur piekfijn in de verf. Jeep Alkema was de laatste echte boer op de nieuwe *Wiltenhof*. In 1987 werden op het erf van de oude *Wiltenhof* twee tennisbanen aangelegd.

Door de brand is al het eventuele beeldmateriaal verloren. Om ons een beeld te vormen van *Wiltenhof* zijn we aangewezen op gesproken bronnen. Om het terrein van de oude havezate en de boerderij liep een brede gracht, beginnend aan de oostkant van de boerderij, langs de Laan, dan met een bocht achter langs de beide erven. Een gedeelte van de oude gracht is nog zichtbaar tussen de ijsbaan en het terrein van de Tennisvereniging. Alderd Luinge die vroeger in het eerste huis van de Hoofdstraat woonde wist te vertellen dat langs deze gracht wilgen groeiden. De wilgentenen werden gebruikt voor de verkoop van schansen aan de bakkers. De meeste mensen herinnerden zich ook nog

goed dat het een heel oud huis was met een voordeur in het midden en twee ramen aan weerskanten. Links van de gang was de kamer, rechts de keuken. Dicht voor het huis langs de Laan stonden lindebomen. De baander van de schuur lag aan de oostkant in het verlengde van de voorgevel van het woonhuis. Op de Kadasterkaart van 1832 is goed te onderscheiden dat het schuurgedeelte veel langer was dan het voorhuis. 's Winters liepen alle Rowolmer schaatsliefhebbers over de Laan langs het huis op weg naar de ijsbaan. Dina Beukema-ter Steege (nu bijna 99 jaar) kwam daar als kind veel over de vloer met haar vriendin Beppie Kloots om bij Martha Ipema te spelen. Ze wist niet meer precies hoe het daar van binnen uitzag: 'Ach, als kind let je daar toch niet op.'

8. De *Diakenkamers*

Tot het begin van de 19^e eeuw lag de zorg voor de armen en behoeftigen in handen van de diaconie van de kerkelijke gemeenten. In 1822 werd landelijk bepaald dat de armenzorg overgenomen zou worden door de burgerlijke gemeenten. De gemeente zorgde voortaan in geval van nood voor geldelijke ondersteuning, met de bepaling dat kinderen, zodra ze oud genoeg waren, uitbesteed moesten worden bij de boer of een ambacht moesten leren. Daarnaast zorgde de gemeente voor werkverschaffing: het omgraven van heidevelden, het kloppen van keien bij vriezend weer of het kappen van bos. Bovendien hadden de mensen recht op gemeentelijke ondersteuning voor primaire levensbehoeften als eetwaren, brandstoffen en kleding. Maar ook konden de mensen een beroep doen op kerkelijke liefdadigheid mits zij lidmaat waren van de kerkelijke gemeente ter plaatse.

In Roderwolde werden meerdere huizen door de Diaconie gebruikt om behoeftige mensen te huisvesten. Ook kwam het regelmatig voor dat alleenstaanden ondergebracht werden bij particulieren, die daarvoor een

vergoeding kregen van de kerk of van sociaalvoelende dorpsgenoten. In uiterste gevallen zochten, vaak anoniem, arme mensen hun toevlucht in leegstaande heemsteden in het onland achter Roderwolde. In de Rowolmer kronieken wordt meestal vermeld dat *Mensinga* in 1888 werd afgebroken. Floris Aukema schrijft in zijn notities over Roderwolde (*Rodervolde-Rowolmer*) dat het koets- of schathuis in 1888 werd afgebroken en voor de sloop verkocht. Volgens hem was het woonhuis al eerder neergehaald. Met het koetshuis bedoelde hij de grote schuur die aan de zijkant achter het huis stond. In ieder geval heeft *Mensinga* een korte of langere periode leeggestaan voordat het Kerkbestuur tot een definitieve beslissing was gekomen. In de eerste jaren na de koop wordt er zelfs nog door Roelf Tuinman onderhoud gepleegd aan het oude huis. Uiteindelijk wordt besloten om ter plaatse een nieuw armenhuis te bouwen. Op 14 mei 1894 noteerde de boekhoudend diaken dat Coenraad Hillebrands uit Nietap een bedrag ontvangen heeft van ruim f 558. In het daaropvolgende jaar betaalde de Diaconie een reeks rekeningen die betrekking hadden op de afbraak van *Mensinga* en de bouw van de nieuwe *Diakenkamers*.

De *Diakenkamers* werden na 1897 verhuurd aan mensen uit Roderwolde die ondersteuning nodig hadden. Uit de administratie van de Diaconie komt de indruk naar voren dat de bewoners de eerste jaren geen huur hoefden te betalen. Na de verkoop in 1976 is er geen formele band meer tussen Kerk en bewoners van de vroegere *Diakenkamers*. Vooral het middelste huis gold als een doorgangshuis (ook voor mensen van buiten Roderwolde), waar de mensen dikwijls kort bleven.

De Diakenkamers in de jaren dat hier drie gezinnen in woonden (Archief K.A. Hagenouw)

Van enkele oudere bewoners zijn wel meer bijzonderheden bekend zoals van Jannes Talens en Hindrikje Koops. Zij woonden aanvankelijk in het huis tegenover de Laan, maar verhuisden op hun oude dag naar de *Diakenkamers*. Talens en zijn vrouw werden beide heel oud en kregen jaarlijks op hun verjaardag een ‘verjaringsfooi’ van f 2,50 van de Diaconie. Voor hun gewone levensonderhoud waren ze aangewezen op steun en ontvingen ze wekelijks zes gulden en producten in natura zoals spek, aardappels en melk. Op 22 september 1907 waren Jannes en

Hindrikje 40 jaar getrouwd, maar kort daarna werd Hindrikje zo ziek dat Dr. Bruins uit Roden moest komen. Dat gebeurde doorgaans niet zo snel, maar de situatie was zo ernstig dat dokter Bruins op zijn DKW-motor (met kentekennummer D 246), ‘snel als een straaljager’ zoals de mensen zeiden, naar Roderwolde kwam om naar Hindrikje te kijken. Ondanks het toedienen van versterkende middelen overleed Hindrikje in 1910, Jannes korte tijd later in februari 1914 op de gezegende leeftijd van 88 jaren.

De *Diakenkamers* stonden bij tijden geheel of gedeeltelijk leeg. Soms voor onderhoud, soms doordat de ene buurman de ander had weggepest. Men woonde daar dicht op elkaar dus was het samenwonen ongetwijfeld wel eens minder harmonieus. Sommige bewoners van het westelijke huis, zoals Tjeerd de Boer, Luut de Groot en Jan Klevering, verrichtten diensten voor de kerk als koster en klokluider.

Vorige pagina: achterste rij, van links naar rechts: Trientje Bijsma, Hiltje Hummel, Sina ter Steege, Hiltje Bijsma, Seike Koopman, Antje Balk, Dina ter Steege, Jantje Brink. Voorste rij: ? Brink, Henderkien Lubbers, Jantje Hagenauw (Dina Beukema-ter Steege uit Norg stelde de foto beschikbaar)

Omstreeks 1925 heeft het hele pand een langere periode leeggestaan. In die wintermaanden gaf Henderkien Lubbers naailes aan de jonge meisjes van het dorp.

Op dinsdag 2 november 1976 verschenen voor notaris Wilts te Roden Albert Rademaker, namens de Diaconie der Hervormde Gemeente te Roderwolde, Derk Bathoorn, schilder en Jan Klevering, fabrieksarbeider. Het College van Diakenen had op de voorgaande vergadering besloten de Diakenkamers te verkopen. Beide helften van het huis werden voor ieder f 18.000 verkocht, inclusief de onverdeelde helft in de Diaconielaan. Jan en Annie Klevering woonden al in het pand, in de andere helft kwam het jonggehuwde paar Bert en Femmie Bathoorn. De kopers verbonden zich over en weer om, voor gezamenlijke rekening en binnen een termijn van drie maanden, een brandmuur aan te brengen die mandelig onderhouden moest worden.

In de loop der jaren is veel veranderd: de glorie van havezate *Mensinga* verdween en maakte plaats voor een armenhuis van de kerk in Roderwolde. Toen deze *Diakenkamers* verkocht werden aan particuliere bewoners maakten zij er twee luxe onder-één-kap-woningen van met moderne voorzieningen. Het eeuwenoude buurhuis viel ten prooi aan de vlammen en verdween voorgoed. Bij de aanleg van de tennisbanen bleek waarom op deze locatie van oudsher gebouwd kon worden. Het hele perceel ligt hoog en droog op een zandkop en leent zich daarom uitstekend voor woningbouw in een omringende natte regio. Het huisje tegenover de Laan, waar de familie Tuinman woonde, werd in 1954 afgebroken. Daar kwam het nieuwe meestershuis voor het jonge gezin

van meester en juffrouw van der Velde. *Nazareth* is spoorloos verdwenen en het Diaconiehuis op de es van Roderwolde, ooit gebouwd door mevrouw de Coninck, maakte plaats voor een fraai nieuwbouwhuis.

9. Verklarende noten

- ¹ J. Bos, F.J. Hulst en P. Brood, *Huizen van stand. Geschiedenis van de Drentse havezaten en andere herenhuizen en hun bewoners*, 1989, Meppel. p.403 e.v.
- ² Kadastrale Atlas van Drenthe, 1832, Gem. Roden, sectie D, nrs. 189, 190 en 191.
- ³ Zie *Clockeslagh*, 2010, jrg. 2, nr. 2, *De geschiedenis van de Enumahoeve, 1618-2010*.
- ⁴ D.A. Oude Staten Archieven (OSA), toegangsnr. 0001, inv. nr. 841.
- ⁵ In Drenthe werd als landmaat gebruikt 1 mat (dagwerk) = 0,67 ha.
- ⁶ 1 mudde = 0,7 ha, 1 schat = 0,67 ha, 1 spint = 0,017 ha, 1 roede = 16,97 m².
- ⁷ De volgende gegevens zijn ontleend aan Mr. F. Keverling Buisman, *Het Huis te Peize*, in: NDVA 1979, p. 38 e.v.
- ⁸ D.A. Archief van de Etstoel, inv.nr. 14, deel XV, p. 24, 30 oct. 1651.
- ⁹ J. Bos e.a., *Huizen van stand*, 1989, hoofdst. II.
- ¹⁰ D.A. OSA, inv.nr. 1785, copiedeel 1285, nr. 5, 1705.
- ¹¹ D.A. Huisarchief Mensinge te Roden (1376-1952), toegangsnr. 0616, inv.nrs. 1721 en 1722.
- ¹² D.A. Archief N.H. Gem. Roderwolde, toegangsnr. 0392, inv.nr. 101.
- ¹³ D.A. Archief Mensinge, inv.nrs. 1721 – 1728.
- ¹⁴ Mr. J. Belonje en J. Westra van Holthe, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in uit de kerken der provincie Drenthe*, Assen, 1937, p. 51.
- ¹⁵ D.A. OSA, inv.nr. 858, Register van de nieuwgebouwde huizen sedert 1654, bijgehouden in de periode 1741-1759.
- ¹⁶ D.A. Archief Mensinge, inv.nr. 1672, Extract uit het Staatboek van zijn Hoogheid de Heer van Peise en Mensinga.
- ¹⁷ D.A. OSA, Rekeningen van de 30^e en 40^e penning, inv.nr. 1786,

dl.IV, fol. 1316, 1707.

- ¹⁸ D.A. Resoluties Ridderschap en Eigenerfden, dl. 13, p. 633.
- ¹⁹ D.A. Archief Mensinge, inv.nr. 1663.
- ²⁰ T.A. Romein, *De Hervormde predikanten van Drenthe*, Groningen, 1861.
- ²¹ D.A. Archief Mensinge, inv.nr. 1660.
- ²² Jan Posthumus, *Genealogie van Roelef Warmolts*, Internet.
- ²³ D.A. Archief Mensinge, inv.nr. 1298.
- ²⁴ W.B.S. Boelens in *Gedenkboek der Hoogeschool te Groningen*, 1864. Bijlagen, p. 91-93.
- ²⁵ De meeste informatie over de familie De Rhoer is afkomstig uit: A.Th. van Deursen, *Jacobus de Rhoer, 1722-1813. Een historicus op de drempel van een nieuwe tijd*. Groningen, 1970.
- ²⁶ D.A. Archief van notaris J. Tonckens, Norg, inv.nr. 0114.64, d.7, 1816, nr. 31.
- ²⁷ Archief van de Gemeente Roden, doos M19 (oude nummering).
- ²⁸ Uit: *Roon*, nr. 71, mei 1988.
- ²⁹ Zie Clockeslagh jrg. 1, nr. 1, 2009, *Een Friesche jonker op de Waalborg*.
- ³⁰ D.A. Collectie Gratama, toeg.nr. 0583, inv.nr. 513.
- ³¹ J.W.G. Okken, *Nieuwe meesters in een nieuwe provincie*, in: *Drents Genealogisch Jaarboek*, jrg. 5, 1998.
- ³² D.A. Archief Mensinge, inv.nr. 1234.